

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LVII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial

RADU ARDEVAN - Universitatea „Babeş-Bolyai”, Cluj-Napoca

NIKOLAUS BOROFFKA - Deutsches Archäologisches Institut, Berlin

CHRISTOPHER F. E. PARE - Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz

ZENO KARL PINTER - Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu

MARIUS PORUMB - Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca

VOLKER WOLLMANN - Obrigheim

Colegiul de redacție

HORIA CIUGUDEAN – redactor șef

RADU OTA - secretar de redacție

CRISTINEL FÂNTÂNEANU - secretar de redacție

ADINA BOGDAN - membru

GEORGE BOUNEGRU – membru

GABRIEL BĂLAN – membru

CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru

RADU CIOBANU - membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII

510010 ALBA IULIA

Str. Mihai Viteazul, 12-14

Tel. 0258/813300

Correspondence address:

NATIONAL MUSEUM OF UNION

RO – 510010 ALBA IULIA

Mihai Viteazul St., 12-14

Tel. (+40) (258) 813300

revista.apulum@yahoo.com

www.mnuai.ro; www.muzeuluniriiialba.ro; www.anuarulapulum.ro

© 2020 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII, ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LVII

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXX

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Textele nepublicate nu se restituie.

SUMAR

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

SABIN ADRIAN LUCA, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, FLORENTIN PERIANU, SERGIU CHIDEȘA, TIBERIU BOGDAN SAVA, DORU PĂCEȘILĂ, OANA GAZA, IULIANA STANCIU, GABRIELA SAVA, BIANCA ȘTEFAN, Săpătura sistematică din anul 2019 în situl arheologic de la Tărtăria - <i>Gura Luncii</i> (jud. Alba, România). Datarea radiocarbon a stratigrafiei zonei de nord-vest <i>The systematic excavation of 2019 in the archaeological site from Tărtăria – Gura Luncii (Alba county, Romania). Radiocarbon dating of the north-west stratigraphy.....</i>	1
DAN GEORGE ANGHEL, ILIE LASCU, CLAUDIU TĂNĂSELIA, Tehnici de manufacturare a ceramicii culturii Wietenberg din situl de la Băcăinți – <i>Obreje</i> (jud. Alba) <i>Manufacture techniques of Wietenberg pottery from Băcăinți - Obreje (Alba County).....</i>	45
GABRIEL BALTEȘ, Simboluri cu conotație magico-religioasă, incizate pe vase ceramice descoperite în necropola scitică de la Sâncrai (jud. Alba) <i>Magical-religious symbols incised on ceramic vessels discovered in the Scythian necropolis from Sâncrai (Alba County).....</i>	79
AUREL RUSTOIU, MARIANA EGRI, MATTHEW M. McCARTY, GABRIEL TIBERIU RUSTOIU, ANDREEA DRĂGAN, ERIN POWERS, ANDREI GEORGESCU, ADRIAN CĂTĂLIN CĂSĂLEAN, ALEX TURNER, ALEXANDRU POPA, The role of Iron Age settlements at Oarda – Bulza in the agricultural exploitation of the Middle Mureș Valley <i>Roľul așezărilor din epoca fierului de la Oarda – Bulza în exploatarea agricolă a Văii mijlocii a Mureșului.....</i>	93
HORIA CIUGUDEAN, PETER THOMAS, Mining archaeology in Transylvania: the Bucium – Zlatna project <i>Arheologie minieră în Transilvania: proiectul Bucium – Zlatna...</i>	113

RADU OTA, VIORICA RUSU-BOLINDEȚ, DAN GEORGE ANGHEL, Reconstituire istorico-arheologică: săpăturile preventive efectuate în anul 1962 la Palatul Guvernatorului consular al Daciei romane de la Apulum <i>Historical and archaeological reconstruction: rescue excavations carried out in the Roman Dacia consular Governor's Palace at Apulum, in 1962.....</i>	149
MONICA GUI, ANCA TIMOFAN, DAN DANA, DAN GEORGE ANGHEL, CĂLIN ȘUTEU, An inscribed breastplate from Apulum depicting Victoria <i>O garnitură de armură cu inscripție descoperită la Apulum reprezentând-o pe Victoria.....</i>	217
OVIDIU-MAXIM OARGĂ, ADRIAN COSMIN BOLOG, O nouă serie de emisiuni monetare descoperite în urma cercetărilor arheologice preventive în necropola romană de pe „Dealul Furcilor - Podei” (2008-2016) <i>A new series of monetary emissions discovered following rescue archaeological researches in the Roman necropolis from "Dealul Furcilor – Podei" (2008-2016).....</i>	255
RADU OTA, OVIDIU-MAXIM OARGĂ, Două altare votive închinat lui Iupiter descoperite la Apulum <i>Two votive altars dedicated to Jupiter discovered at Apulum.....</i>	295
RADU OTA, O locuință din epoca post-romană descoperită la Apulum <i>A post-roman dwelling found at Apulum.....</i>	307

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

SORIN ȘERBAN, Metode de prelevare și prelucrare a unor vase ceramice scitice descoperite în necropola de la Sâncraia (jud. Alba) <i>Methods of sampling and processing some scythian ceramic vessels found in the necropolis of Sâncraia (Alba County).....</i>	317

VARIA

MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Despre colecții și colecționari. Un caz atipic (I). <i>About collections and collectors. An atypical case (I).....</i>	329

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

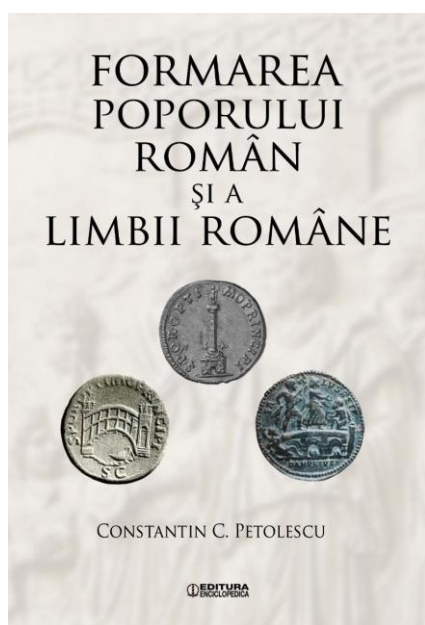
REVIEWS AND READER'S NOTES

RADU OTA, Constantin C. Petolescu, <i>Formarea poporului român și a limbii române</i> , Ed. Enciclopedică, București, 2019, 149 pag, 2 hărți.....	363
GEORGE BOUNEGRU, Sorin Nemeti, <i>MITOGRAFII. Inventar parțial al ezoterismelor românești</i> , Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2019, 156 pag.....	367
RADU OTA, Adrian Andrei Rusu, <i>Dicționar de castelologie</i> , Ed. Mega, Cluj-Napoca, 2020, 320 pag, 253 imagini și figuri alb-negru și color.....	369

COMEMORĂRI

COMMEMORATIONS

AUREL RUSTOIU, Un destin de arheolog. Alexandru Szentmiklosi (1971-2019).....	371
Lista autorilor.....	387

Constantin C. Petolescu, *Formarea poporului român și a limbii române*, Ed. Enciclopedică, București, 2019, 149 pagini, 2 hărți.

Radu OTA
Muzeul Național al Unirii Alba Iulia

Anul 2019 a adus la lumină o nouă apariție editorială semnată de distinsul profesor bucureștean Constantin C. Petolescu, intitulată *Formarea poporului român și a limbii române*. După cum bine știm, acest subiect a fost larg dezbătut de-a lungul timpului, de multe ori discursul istoriografic fiind influențat în diferite perioade ale istoriei contemporane de accente naționaliste cu caracter șovin sau xenofob.

Prin această carte autorul demonstrează încă o dată capacitatea sa excepțională de sinteză, reușind să ordoneze informații istorice despre care s-a scris o vastă literatură de specialitate. Este o carte adresată nu doar specialiștilor și studenților de la facultățile de istorie-arheologie, ci și publicului iubitor de istorie. Limbajul este unul accesibil, cursiv, plăcut și atrăgător. Lucrarea poate fi considerată un îndreptar pentru studierea realităților istorice de la Dunărea de Jos începând cu perioada celei de a doua vârste a fierului, continuând cu epocile romană clasică și târzie, urmate de epoca marilor migrații și de cea a evului mediu timpuriu. Cartea este structurată în șase capitole, împărțite la rândul lor în subcapitole, numărul acestora din urmă variind în funcție de complexitatea subiectelor.

Capitolul I, *Conștiința originii: precedente istoriografice*, prezintă pe scurt preocupările istoriografiei despre acest subiect începând cu perioada Evului mediu până în zilele noastre. Astfel sunt amintiți câțiva cărturari bizantini (Laonic Chalkokondyl), umaniști (Antonio Bonfini, Enea Silvio Piccolomini) și călători străini din Occident care au trecut prin țările române de-a lungul Evului mediu și a perioadei premoderne, și care vorbesc în lucrările și însemnările lor despre originea romană a românilor și a limbii române din cea latină. Mai mult, sunt menționate contribuțiile lui Grigore Ureche, Miron Costin și Dimitrie Cantemir, trece în revistă toate însemnările despre acest subiect ale unor învățați aflați în serviciul coroanei habsburgice (Luigi Ferdinando Marsigli), apoi aduce în discuție politizarea subiectului cu ocazia luptei pentru drepturile românilor din

Transilvania atât în perioada Regatului Ungariei, cât și în timpul stăpânirii habsburgice și a dualismului austro-ungar (teoria lui Robert Roesler). Nu în ultimul rând, face referire și la disputa istoriografică de după 1918, când istoricii maghiari și români nu au ajuns la un consens, aura politizantă a multor scrieri fiind cât se poate de evidentă.

Capitolul II, *Romanitatea dunăreană în secolele I-III*, aduce în discuție toate fenomenele istorice petrecute la Dunărea de Jos cu ocazia expansiunii treptate a Imperiului Roman. Autorul explică amploarea procesului romanizării în Moesia și Dacia, prin adoptarea de către populația cucerită a numeroaselor elemente de civilizație romană. Aceste realități au fost implementate mai ales de prezența armatei romane, care a încurajat dezvoltarea urbanismului în aceste provincii și integrarea elementelor autohtone în societatea romană. De asemenea un rol important în răspândirea limbii latine l-au avut numeroșii coloniști aduși din aproape toate provinciile Imperiului. Adoptarea elementelor de viață socială și economică se poate observa în termenii folosiți pentru diverse ocupații cum ar fi agricultura, viticultura, pomicultura, mineritul, pășunatul șamd.

Capitolul se încheie cu un scurt excurs asupra problemei abandonării Daciei, în care sunt reluate diverse izvoare narative ale autorilor romani târzii (Eutropius, Aurelius Victor, Rufus Festus, Orosius, biografia împăratului Aurelianus din *Historia Augusta*) și ale unui got romanizat (Iordanes). Autorul este de părere că Dacia a fost pierdută în urma unui proces care s-a desfășurat treptat, începând cu domnia lui Gallienus, datorită invaziilor goților împreună cu alte neamuri, din anii 267-270.

Capitolul III, *Substratul moeso-geto-dacic*, relatează foarte succint informații despre populațiile autohtone de pe teritoriul Daciei și Moesiei pe care romanii le-au supus. Ulterior administrația provinciilor a depus eforturi consistente pentru integrarea lor.

Aflăm astfel detalii despre popoare precum moesii, dacii, geții, întinderile geografice pe care le stăpâneau, apoi despre felul cum erau văzuți de diverși autori greci și romani; informații despre toponimia geto-dacică, dar și din timpul provinciei Dacia; câteva dovezi epigrafice care atestă populația dacică din interiorul provinciei; relatări ale izvoarelor narative despre soarta populației autohtone după cucerirea regatului lui Decebal; despre prezența populației de origine dacică în așezările Daciei romane (mai ales în mediul rural); despre moștenirea lingvistică lăsată de daci în fondul principal de cuvinte al vocabularului limbii române (enuțată de renumitul savant clujean I. I. Russu); nu în ultimul rând, despre informațiile furnizate de scenele de pe relieful Columnei lui Traian.

Capitolul IV, *Continuitatea romanității daco-moesice în secolele IV-X*, se constituie drept cel mai consistent al lucrării, și prezintă cele mai importante date cu privire la evoluția romanității atât la sud cât și la nord de Dunăre,

marcată de politica Imperiului (care în anumite perioade a recucerit teritoriile nord dunărene - vezi domniile lui Constantin cel Mare și Iustinian), de pătrunderea creștinismului (începând cu Constantin cel Mare a cunoscut un avânt substanțial), și de relațiile cu migratorii (goți, taifali, huni, gepizi, slavi, avari, bulgari, maghiari).

Vorbește, de asemenea, despre culturile arheologice romanice care s-au format la nordul Dunării (Bratei-Morești, Ipotești-Cândești, Costișa-Botoșana), păstrarea unor termeni care se referă la mai multe domenii de activitate (politic, juridic, economic și religios), apariția primelor formațiuni politice străromâne alături de cele ale slavilor șamd.

Capitolul V, *Contribuția adstratului la procesul etnogenezei române*, face o trecere în revistă a influențelor populațiilor migratoare asupra daco-romanilor. Este vorba despre popoare germanice cum ar fi vizigoții, ostrogoții, taifalii și gepizii, apoi cele de origine turanică cum ar fi avarii și bulgarii (aceștia din urmă s-au slavizat în scurt timp) și, nu în ultimul rând, slavii.

Aceste popoare germanice și turanice nu au reușit să influențeze prea mult populația romanizată, cu excepția gepizilor (germanici), care au contribuit la răspândirea creștinismului în teritoriile pe care le-au dominat (mai ales în Transilvania intracarpatică). În schimb pătrunderea triburilor slave a influențat în mod semnificativ populația daco-romană, atât în cultura materială, cât și în cea spirituală. Numeroase noțiuni de toponimie și hidronomie, apoi termeni ai ritualurilor creștine și de organizare a obștilor sătești sau, mai târziu, a primelor formațiuni politice, au fost preluate de la triburile slave, care după 602 s-au revărsat în Balcani, reușind să disloce sistemul de apărare dunărean al Imperiului Bizantin.

În ultimul capitol, *Evoluția latinei dunărene*, autorul explică evoluția limbii latine vorbite în zona Dunării, momentul în care s-a făcut separația între grupurile latinofone din Balcani, dialectele limbii române (daco-român, aromân, meglendoromân, istro-român), izvoarele care atestă formarea altor limbi romanice (italiana, franceza), ponderea cuvintelor latine în fondul principal de cuvinte și izvoarele narative care atestă apariția poporului român.

Autorul este de părere că în Balcani, de la Adriatică până la Marea Neagră se vorbea aceeași *lingua Romana*, urmând ca după străpungerea limesului dunărean de către slavi, să se producă separarea dintre "dalmată" și "daco-moeso-romană" (adică romanitatea daco-moesică de cea dalmato-macedoneană), fenomen care a fost accentuat și de pătrunderea avarilor în Pannonia și a bulgarilor la sud de Dunăre.

Această lucrare de sinteză se constituie drept un veritabil manual de îndrumare a studiului pentru studenții, masteranzii și doctoranzii care urmează cursurile facultăților de istorie-arheologie. Mai mult decât atât, este cartea prin care autorul încearcă să ofere informații istorice despre formarea singurului

popor latinofon din estul Europei romane, printr-un limbaj accesibil publicului iubitor de istorie. Distinsul profesor bucureștean recurge la un ton echilibrat, lipsit de aerul naționalist care a dominat mai ales epoca lui Nicolae Ceaușescu, atunci când amintește de adepții teoriei roesleriene sau de ideile unei părți a istoriografiei maghiare cu privire la acest subiect.